

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş:10.09.2022 ✓Accepted/Kabul:01.11.2022

DOI:10.30794/pausbed.1173540

Research Article/Araştırma Makalesi

Akdemir, N. (2022). "Yöko Tawada'nın Distopik Romanı "Tokyo'nun Son Çocukları"na Ekoleştiril Yaklaşım", *Pamukkale Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2022 Sayı 53: Özel sayı 2, Denizli, ss. Ö147-Ö159.

YÖKO TAWADA'NIN DİSTOPIK ROMANI "TOKYO'NUN SON ÇOCUKLARI" NA EKOLEŞTİREL YAKLAŞIM*

Nuray AKDEMİR**

Öz

Yöko Tawada Japonya'da 11 Mart 2011 tarihinde yaşanan Tōhoku depremi ve Fukushima Daiichi Nükleer Santral kazasından sonra edebiyat ile yapabileceklerinin gücünü sorgulayarak eserlerinde deprem ve felaket konularını defalarca ele almıştır. Bu çalışmada incelenecek *Tokyo'nun Son Çocukları* adlı roman Yöko Tawada'nın felaketten sonra Fukushima bölgesine yaptığı gezi sonrası yazdığı distopik bir romandır. Romanda ekolojik felaketler ve çevresel sorunlar neticesinde Japonya'da, özellikle sanayi ve ekonominin merkezi başkent Tokyo'da distopyaya sürüklenen bir yaşam vardır. Tawada'nın romanı günümüz insanını çevresel sorunlara, nükleer radyasyon tehlikesine ve nükleer santrallerin medeniyetle ilişkisini sorgulamaya yönlendirir. Bu bağlamda Tawada'nın metni ekoleştiril alanında ortaya çıkan "derin ekoloji" kavramı üzerinden incelenmiştir. Derin ekoloji terimi filozof Arne Naess'in 1973 yılında yayımladığı "Derin Ekoloji Hareketi: Bazı Felsefi Görüşler" başlıklı makalesinde ilk kez kullanılmıştır. Derin ekolojinin temel ilkelerini sekiz maddede açıklayan Naess, yaşam formlarının zenginliği ve çeşitliliğini savunarak insan ve insan dışı varlıkların kendi içlerinde başlı başına birer değer olduğunu ifade eder. *Tokyo'nun Son Çocukları*'nda sadece insanın değil insan dışı varlıkların da değerinin vurgulanması, tüm varlıkların eşitliğinin savunulması ve yaşam ağının bir parçası olarak betimlenmesi Naess'in derin ekoloji felsefesinin temel ilkeleri ile uyumlu olduğunu göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: *Yöko Tawada, Distopya, Japon Edebiyatı, Ekoleştiril.*

AN ECOCRITICAL APPROACH TO YÖKO TAWADA'S DYSTOPIAN NOVEL "THE LAST CHILDREN OF TOKYO"

Abstract

After the Great East Japan Earthquake and the aftermath of the Fukushima Nuclear Disaster, Yöko Tawada has written many works that touch the issues surrounding earthquakes and natural disasters - she raises salient questions through the power of literature. The novel *The Last Children of Tokyo*, which will be examined in this study, is a dystopian novel written by Yöko Tawada after her trip to the disaster zone of Fukushima. The novel presents a society which was impacted by ecological disasters and environmental problems - a life of drifting into dystopia, taking place in the capital city of Tokyo the center of Japan's industry and economy. Tawada's novel leads us to a confrontation with today's human questions; on environmental problems, the danger of nuclear radiation, and the relationship of nuclear power plants to civilization. In this regard, Tawada's text was analyzed through the concept of "deep ecology" that emerged in the field of ecocriticism. The term "deep ecology" was first used by the philosopher Arne Naess in his 1973 article titled, Deep Ecology Movement: Some Philosophical Aspects. Explaining the basic principles of deep ecology into eight items, Naess provides a defense for the richness and diversity of life forms and states that human and non-human beings are values in themselves. *The Last Children of Tokyo*, emphasizing the value of not only human but also non-human beings, defending the equality of all beings and depicting all beings as part of the web of life has shown that it is compatible with the basic principles of Naess's philosophy of deep ecology.

Keywords: *Yöko Tawada, Dystopia, Japanese Literature, Ecocriticism.*

*Bu makale "Batılı olmayan Distopya: Öe Kenzaburō, Tawada Yöko, Murakai Ryū" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

** Öğr. Gör., Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Yabancı Diller Fakültesi Japonca Mütercim ve Tercümanlık Anabilim Dalı, ANKARA.
e-posta: nuray.akdemir@asbu.edu.tr (<https://orcid.org/0000-0003-1621-3935>)

GİRİŞ

Çevresel problemlerden, afetlerden ve insan kaynaklı bozulan doğadan bahseden edebi metinler edebiyatta ekoeleştirel yaklaşımla incelenmektedir. Ekoeleştiri çevre ve edebiyat arasındaki ilişkileri inceleyen disiplinler arası bir çalışma alanıdır (Oppermann, 2012: 10). Edebi metinlerde insan ve insan dışı varlıkların bozulan ekolojik dengeler ile etkileşimini doğa merkezli bakış açısıyla inceleyerek nasıl betimlendiklerine odaklanır. Ekoeleştiri, 1978’de William Rueckert’in “Literature and Ecology” (Edebiyat ve Ekoloji) başlıklı makalesinde ilk kez terim olarak kullanılmıştır. Rueckert’a göre ekoloji, insanın dünyaya bakışında gezegenin bugününü ve yarınını ilgilendiren en önemli disiplindir (Opperman, 2012: 10). 1990’lı yıllarda akademik bir alan olarak tanınmaya başlayan ekoeleştiri Scott Slovic’in “Çevre Edebiyatları Üzerine Forum” başlıklı yazısında kapsamlı bir şekilde şu şekilde tanımlanır: “Ekoeleştiri hem çevreci bir dille yazılmış edebi metinlerin çalışılmasını hem de herhangi bir edebi eserin ekolojik içeriğinin ortaya çıkarılması amacıyla okunmasını amaçlar. Bu anlamda ilk bakışta çevreci bir içeriğe sahip olmadığı gözlemlenen edebi eserlerin dahi ekoeleştirel veya “yeşil okuması” (Slovic: 1999: 1102) yapılabilir.” (Aktaran: Ergin ve Dolcerocca, 2016: 300)

1990’lı yıllarda Batıda yaygınlık gösteren ekoeleştiri, Japonya’da da aynı yıllarda Amerika Birleşik Devletleri’nden doğa yazılarının çevirilerinin yapılması ile başlamıştır. Japonya’da 1994 yılında Edebiyat ve Çevre Araştırmaları Derneği (ASLE-Japan) kurulmuştur. ASLE-Japan’ın ilk temsilcisi Noda Kenichi’ye göre ilk başlarda Batı’dan farklı olarak Japon edebiyat araştırmacıları, doğa çalışmalarına karşı mesafeli durmuşlardır. Edebiyat eleştirmenleri bu durumu Japonya’da bin yıldan fazla doğaya dikkat çeken bir edebiyat geleneğinin olmasına bağlamışlardır (Takei, 2019). Mitolojik anlatılarında ve inançlarında doğa ön plandadır, doğa ile birlikte yaşamak, ondan faydalanmaktan daha önemlidir. Ayrıca yaşanan doğal afetler ve sert iklim koşulları onlara doğa ile uyum içinde olmayı, doğayı olduğu gibi kabul etmeyi öğretmiştir. Japoncada *doğa* sözcüğünü karşılayan *shizen* kelimesi de dağ, deniz, bitki, hayvan, yağmur gibi yapay olmayan, kendi içinden çıkıp var olan, kendinden nasılsa öyle, olduğu gibi olan anlamına gelmektedir (Nihongo daijiten, 1995: 550).

Ayrıca Japonya modern döneme kadar feodal bir sistemle yönetilmiştir ve tarımcılık başlıca geçim kaynakları olmuştur. Bundan dolayı yaşam tarzları da doğayla bire bir bağlantı içindedir. İklim koşulları, mevsimlerin değişimi, ayrıca bitki dünyasıyla ilgili olan her şey de doğaya bakışı ve bununla birlikte doğanın şiire, resme, mimariye ve bahçelere yansıyan ifadesini ve biçimini belirlemiştir. Mevsimler, mevsimlere göndermede bulunan sembol, renk, kelimeler, Japon sanatında, şiirlerinde ve modasında belirleyici unsurlar olmuştur. Ancak gittikçe bozulan ekolojik dengeler, iklim değişikliğinin sosyal ve kültürel etkileri ekoeleştirel yaklaşımı araştırmalarda gerekli kılmıştır. 2000’li yıllarda ekoeleştiri Japon edebiyatı araştırmacılarının da ilgilenmeye başladıkları bir alan olmuştur (Takei, 2019).

Bu çalışmada incelenecek olan *Tokyo’nun Son Çocukları* adlı roman Yoko Tawada’nın Tōhoku depremi ve Fukushima Nükleer Santral kazasından sonra yazdığı distopik bir romandır. Romanda ekolojik felaketler ve çevresel sorunlar neticesinde distopyaya sürüklenen bir yaşam vardır. Tawada distopik kurguları ile çevresel sorunları, nükleer radyasyon tehlikesini ve nükleer santrallerin medeniyetler ilişkisini sorgulamaya yönlendirir. Tawada’nın metni ekoeleştiri alanında ortaya çıkan “derin ekoloji” kavramı üzerinden incelenmiştir. Derin ekoloji terimi Arne Naess’in 1973 yılında yayımlanan “Deep Ecology Movement: Some Philosophical Aspects” (Derin Ekoloji Hareketi: Bazı Felsefi Görüşler) başlıklı makalesinde ilk kez kullanılmıştır (Dindar, 2012: 59). Derin ekoloji’nin temel ilkelerini sekiz maddede açıklayan Naess, insan ve insan dışı varlıkların eşitliğini savunarak her şeyin ayrı ayrı mevcut değeri olduğunu ifade eder. Tawada’nın doğaya karşı sorumluluğu, romanda insan ve insan dışı varlıkların eşitliğini savunması ve tüm varlıkların yaşam ağının bir parçası olarak betimlemesi Naess’in derin ekolojinin temel ilkeleri ile uyumludur.

1. EKOLOJİK FELAKETLER ÜLKESİ JAPONYA VE NÜKLEER DEHŞET

Japonya tarih boyunca tsunami, deprem, sel ve volkanik patlamalar gibi doğal afetlerden en çok etkilenen ülkelerden biri olmuştur. 1896 yılında yaşanan *Meiji Sanriku* depremi ve tsunamisi, 1923 *Büyük Kanto depremi*, 1933 *Showa Sanriku* depremi, 1960 *Tōhoku tsunamisi* ve 1995 *Kanshin Awaji* depremi ve 2011 *Tōhoku* depremi ve tsunamisi bu felaketlerden bazılarıdır.

2011 Tōhoku depremi ve tsunamisi ardından yaşanan Fukushima Daiichi Nükleer Santrali'nde yaşanan patlama Çernobil'den sonra yaşanan en şiddetli nükleer kazadır. Japonya'da savaş sonrası yaşanan en kötü felaket olarak değerlendirilen bu olayda 20.000'e yakın insan ölmüş ve 330.000'den fazla kişi yerinden olmuştur (Dinitto, 2021: 961). Yaşanılan bu felaket, öncesinde yazılan birçok distopyayı ve yazarların endişelerini haklı çıkarmıştır. Bu büyük felaket Japonya'da nükleer enerji tartışmasını gündeme getirmiştir. Bu olay Fukushima Nükleer Santrali'nin yanlış yönetimi dâhil olmak üzere hem doğa hem insan kaynaklı iki taraflı bir facia olarak değerlendirilmiştir. Öe Kenzaburō, Kawakami Hiromi, Takahashi Genichirō, Yōko Tawada gibi yazarlar devletin nükleer politikalarına ve planlarına karşı gelerek felaketten Japonya'yı sorumlu tutmuşlardır. *Genshiryoku ni hantai suru hyakko no jyūbunna riyū* (Nükleer Enerjiye Karşı 100 İyi Sebep) ile Fukushima Projesi, Yōko Tawada ve Wagō Ryōichi gibi yazarların katıldığı, 3/11'den hemen sonra doğan nükleer karşıtı hareketlerden sadece ikisidir. Bu yazarlar sürekli olarak bu tehlike ile iç içe yaşayan Japon halkının sesini temsil etmektedirler.

Doğal afetlerin bu kadar sık yaşanması ve yıkıcı olması Japonların yaşam ve düşünme şekillerini etkilemiştir. Modern dönemde daha fazla yazar ekolojik farkındalık edinerek eserlerinde ekolojik problemleri konu edinmeye başlamışlardır. Çevre sorunları artarken sadece kendi ülkelerinde yaşanan felaketlere değil dünyanın birçok yerinde yaşanan doğal afetlere, nükleer kazalara duyarlı hale gelmişlerdir. "Doğu Asya'da Felaket Edebiyatı Araştırmalarına Bakış" başlıklı makalede 1867 yılından 2017 yılına kadar yaşanan felaketlerin konu edildiği 48 eser adı listelenmiştir. Bu eserler arasında birçok Japon yazarın eseri de yer almaktadır. Örneğin Büyük Kanto depremi sonrası Akutagawa Ryunosuke'nin *Ōmu* (Papağan, 1971), Tsuguno Jinseikeikoto (*Tsugono'nun Yaşamı*, 1971) ve Taishō jūninen kugatsu tsuitachi no taishin ni saishite (1 Eylül 1922'deki Büyük Depremde, 1971) eserleri ve Naoya Shiga'nın *Shinsai Mima Nikki* (Deprem Günlükleri, 1984) adlı öyküleri; Kanshin Awaji depremi sonrası Haruki Murakami'nin *Kami no Kodomotachi wa Minna Odoru* (Tanrının Tüm Çocukları Dans Ediyor, 2000) adlı romanı; 2011 Tōhoku depremi ve Fukushima Daiichi Nükleer Felaketi sonrası Hiromi Kawakami'nin *Kamisama* (Tanrı, 2011) ve Yōko Tawada'nın *Fushi no Shima* (Ölümsüz Ada, 2012) ve *Kentōshi* (Tokyo'nun Son Çocukları, 2013) adlı romanları listedeki bazı örneklerdir. Yūya Satō, Man'ichi Yoshimura, Hideo Furukawa, Genichirō Takahashi, Harutoshi Fukui, Yūsuke Kimura, Yūko Tsushima, Hitomi Kanehara, Arata Tendō, Takahiro Ueda gibi yazarlar da özellikle nükleer felaketler odağında çevresel ve toplumsal sorunlara değinen yazarlardan bazılarıdır.

Masahiro Kimura, deprem sonrası edebiyatının tarihin yeniden düşünülmesini sağlayan edebi bir durum olduğunu ifade eder. Tōhoku depremi ile sadece depremler, tsunamiler veya nükleer kazalar değil sosyo kültürel, ekonomik ve siyasal sistemin sorunlarını düşünmek, yorumlamak ve tartışmak için bir alan yaratılmıştır. Kimura'ya göre Tōhoku depreminden doğrudan söz etmese de birçok açıdan deprem sonrası sorunları ile ilgilenen metinler vardır (Masahiro, 2019:192). Tawada'nın romanı da deprem ve nükleer afetten bahsetmeden Tōhoku depremini temsil eden bir edebi ifade biçimidir diyebiliriz.

Kimura'ya göre özellikle Japonya'da 1960'larda yaşanan öğrenci hareketleri ve Amerika- Japonya Güvenlik Antlaşmasına karşı yapılan protestolar sonrası yazarlar metinlerinde politika ve onun sorunlarına karşı mesafelidirler. Deprem sonrası yazılan eserlerde de bu yüzden radyoaktif kirlenmeden fazla bahsedilmez bunun yerine tsunaminin neden olduğu zararlara değinilir (Kimura, 2019: 108). Tawada ise Fukushima nükleer santral felaketinden sonra bu felaketin arkasında yatan politik, toplumsal ve ekonomik nedenleri de dahil ederek ekolojik sorunları yazılarına konu edinir. *Tokyo'nun Son Çocukları*'nda konuşulamayan, baskılanan sorunları yazar Yoşiro karakteri aracılığı ile dile getirmiştir. Örneğin romanda asfalta karışan zararlı toprak katmanlarının çıkarıldıktan sonra bu toprakla ne yapıldığını o bölgede yaşayan insanlar merak eder. "İyi niyetli bir gazete muhabiri gayretle araştırmasının sonucunda bunun hükümet tarafından satın alındığını açığa çıkarmıştı." (Tawada, 2020: 113)¹ Tawada, sadece doğa ve doğadaki canlılara yönelik bir gözlem yapmaz, doğadan kâr elde etme peşinde olan toplumsal, ekonomik ve siyasi gücü de eleştirir. Geçmişte yaşanan felaketlerden ve bu felaketlere zemin hazırlayan sorunlardan yola çıkarak çok daha büyük problemlerin yaşanabileceği karamsar bir gelecek kurgular. Mevcut topluma ve düzene eleştiriler yöneltten bu tür distopyalar, yaşanabilecek tehlikeleri önceden göstererek uyarıda bulunurlar. *Tokyo'nun Son Çocukları* da insanlığın ve ekolojinin içinde bulunduğu tehlikelere değinen uyarı niteliğinde bir distopyadır diyebiliriz. Ekolojik sorunları odak noktası yaparak eserleri ile çevresel problemlere dikkat çeken Tawada'nın "Çevresel sorunları ciddiye alırsanız, kendi ölümünüzden sonra da devam edecek yaşamı düşünmeden edemezsiniz." (Tawada, 2014) ifadesi ile ekolojiye karşı kaygısını ve duyarlılığını anlayabiliriz.

¹ *Tokyo'nun Son Çocukları*'na yapılan göndermelerde Prof. Dr. H. Can Erkin'in Türkçe çevirisinden yararlanılmıştır.

Yoko Tawada, Almanca ve Japonca dillerinde roman, şiir, oyun, radyo oyunları, denemeler, eleştiri yazıları gibi birçok türde eserler veren, ulusal ve dilsel sınırları aşarak alışılmadık dışına çıkan iki dilli bir yazardır. Waseda Üniversitesi'nde Rus edebiyatı okuduktan sonra Almanya'da modern Alman edebiyatı üzerine doktora yapan Tawada'nın yayınlanan ilk eseri Irene Johansson'ın editörlüğünü yaptığı *Watashi no Naka kara Watashi ga Umareru* (*Benim İçimden Ben Doğar*) 1982'de yayımlanmıştır. İlk kitabı ile kendi tarzını belirleyen Tawada, şiirlerin, Japonca kısa bir romanın ve bunların Peter Pörtner tarafından Almancaya çevirilerinin bulunduğu kitabında iki farklı yazı stilini (Latin alfabesi ve Japon alfabesi) bir arada kullanmıştır. Yazıları, ana dili olan Japonca ve Almancanın ötesine geçerek çok dilliliği gösterir (Maurer, 2016: 173). Yazılarına Fransızca, Rusça, Çince, Felemenkçe ve Afrikancayı katar ve ayrıca alfabe, ideogram ve resimleri içeren farklı yazı sistemlerinden yararlanır. Yazar olarak ilk çıkışını 1987 yılında yayımlanan *Anata no İru Tokoro dake Nani mo nai* (*Sadece Senin Olduğun Yerde Hiçbir Şey Yok*) adlı kitabı ile Almanya'da yapmıştır. Japonya'da *Kakato wo Nakushite* (Topuklarımı Kaybettim) ile 1991'de Yeni Yazarlar için Gunzo edebiyat ödülünü, *Inu Mukoiri* (*Köpek Güveyi*) ile 1992'de Akutagawa edebiyat ödülünü, *Yōgisha no Yakōressha* (*Gece Treninde Bir Şüpheli*) ile 2003 yılında Tanizaki Junichirō ödülünü, 2011 yılında *Bir Kutup Ayısının Anıları* ile Noma Edebiyat ödülünü almıştır. 2016 yılında yaklaşık otuz yıl boyunca Almanca yazarlık yaptığı çalışmalarından dolayı ilk defa Japon bir yazara Alman edebiyat ödülü *Kleist* verilmiştir.

1990'ların ikinci yarısında çok sayıda eser veren Tawada, *Gottoharuto Tetsudō* (Gotthard Tren Yolu, 1996); *Seijō Densetsu* (*Kutsal Kadının Efsanesi*, 1996); *Kitsunetsuki* (*Tilki Ay*, 1998); *Hikon* (*Uçan Ruh*, 1998); *Futakuchi Otoko* (1998), *Katakoto no Uwagoto* (1999), *Hinagiku no Ocha no Baai* (*Papatya Çayı Olursa*, 2000), *Hikari to Zrachin no Raipuchihhi* (*Işık ve Jelatin Leipzig*, 2000); *Henshin no tame Opiumu* (*Dönüşüm İçin Afyon*, 2001); *Kyūkeijikan* (*Dinlenme Vakti*, 2002) gibi eserlerini kaleme almıştır.

Eserlerinde dil ve kültürün sınırlarını, dille ve yolculuklarla ilgili deneyimlerini de kullanarak aşmaya çalışır ve toplumların mevcut değer sistemlerini sorgular. Özellikle farklı toplumlarla ilgilenen, seyahatler yaparak sürekli hareket halinde olan Tawada göç, sınırlar, mülteciler gibi küresel ve politik sorunlarla ilgilenir. Tawada'nın sosyal sorunlara karşı duyarlılığı dikkat çekicidir. Sosyalizm ve Soğuk Savaş'a ilgi duyan Tawada, Sovyetler Birliği, Polonya ve Doğu Almanya'ya geziler düzenlemiş, sosyalist ve kapitalist ülkeler arasındaki belirgin farkları gözlemlemiştir (Tawada, 2020) Gittiği bir sirkten etkilenerek yazdığı *Bir Kutup Ayısının Anıları* da Sovyetler Birliği'nde yaşayan kutup ayısının yaşam öyküsünü kaleme almasıyla başlar. Bu romanda bir kutup ayısının bile çevre problemleri, göçmenlik, sosyalizm, kapitalizm gibi tarihsel sorunların dışında yaşayamayacağına dikkat çekmektedir.

Japonya'da 11 Mart 2011 tarihinde yaşanan Tōhoku depremi ve Fukushima Nükleer Santral kazasından sonra edebiyat ile yapabileceklerinin gücünü sorgulayarak eserlerinde çevre sorunları, deprem ve felaket konularını özellikle nükleer santral kazasını defalarca ele almıştır. Eserleri, Akiko Kimura'nın *Shinsaigo Bungakuron- Atarashii Nihonbungaku no tame* (*Deprem Sonrası Edebiyat Teorisi- Yeni Japon Edebiyatı*, 2013) adlı kitabında depremden sonra üretilen "deprem sonrası edebiyatı" kategorisinde yer alır (Taniguchi, 2015:55). Fukushima felaketinden sonra eserlerinde distopik kurgular ile nükleer radyasyon tehlikesini, nükleer santrallerin medeniyetle olan ilişkisini ve Japon hükümetinin sorumluluğunu sorgular. "*Fushi no Shima*" (*Ölümsüz Ada*, 2012); *Kentōshi* (*Tokyo'nun Son Çocukları*, 2013); *Dōbutsutachi no Baberu* (*Hayvanların Babil'i*, 2013), *Idaten Dokomade* (*Skanda Nereye Kadar*, 2014); *Higan* (2014), *Yūhi no Noboru toki* (*Akşam Güneşi Yükselirken*, 2014) ve *Kumo wo Tsukamu Hanashi* (*Bulut Kapmaca Öyküsü*, 2013) adlı eserleri 3/11 Fukushima felaketine adanmış eserlerdir. Edebiyat profesörü Katharina Gerstenberger, Tawada'nın Fukushima üzerine yazdığı metinlerinde "deprem, tsunami ve nükleer" üçlü felaketinin tarihi ve kültürel yönleriyle ilgilendiğine dikkat çeker (Maurer, 2016: 176).

Tawada, 11 Mart 2011 Fukushima Nükleer Santral kazasından hemen sonra ülke çapında düzenlenen nükleer karşıtı aktivistlerin öncüsü olmuştur. Almanya'da kendi resmi sitesinde *Nükleer Enerjiye Karşı 100 İyi Neden* projesini tanıtmıştır (Kimura, 2019: 192). Japon edebiyatı araştırmacısı Robert Campbell ile yaptığı röportajda nükleer kazanın uzun yıllar biriken çeşitli hataların bir patlaması sonucu ortaya çıktığını belirtir. Nükleer santrallerin yeniden faaliyete geçirilmesinin önemli bir problem olmasıyla birlikte Japonya'da sosyal, siyasal ve ekonomik bir çok sorunun olduğunu ima eder. Para kazanmak için insan yaşamını hiçe sayma düşüncesi değişmediği sürece daha korkunç senaryoların olabileceğini ekler (Tawada ve Campbell, 2014).

Tawada'nın nükleer enerjiye karşıtlığı onun kişiliğini ve edebi eserlerini oldukça etkilemiştir. Japonya siyaseti, ekonomisi, çevre ve halk sağlığı politikaları ve 11 Mart felaketinin sonuçları ile ilgilenen Tawada 2012'de Fukushima bölgesine yaptığı gezi sonrası "Fushina no Shima" (Ölümsüz Ada) adlı kısa öyküsünü yazar. Öyküde 2017 yılında Japonya büyük bir felaket yaşar, tsunami büyük bir yıkıma neden olur ve nükleer reaktörlerin erimesiyle radyoaktif kirlenme tüm ülkeye yayılır. Öykünün Japonca ismi "Fushi no Shima" ses benzerliği ile Fukushima'yı çağrıştırmaktadır. Tawada'nın bu kelime oyunu ile daha baştan öykünün Fukushima ile ilgili olduğu anlaşılır. "Ölümsüz Ada"nın devamı olarak düşünülen *Tokyo'nun Son Çocukları*'nda ise felaket sonrası izole edilen adadaki yaşamı distopik bir biçimde kurgular. Romanda Tōhoku depremi ve Fukushima Nükleer Santral kazasına özel bir atıf yoktur ancak Numano Mitsuyoshi "Hikayenin başlangıç noktası bariz bir şekilde 2011'de yaşanan büyük deprem ve nükleer kazadır." diye yorumlar (Taniguchi, 2015: 55).

Tawada, distopik eserlerini Japonya'nın güvende ve ölümsüz olması arzusuyla yazdığını belirtir (Pieri, 2016: 13). Tawada'ya göre Japonya ekonomide hız kazandığı dönemde halkına da güven sağlamıştır. Ancak ekonomi balonunun patlaması sonucu 1990'larda yaşanan ekonomik kriz ile ortaya çıkan birçok toplumsal problem, yaşanan afetler ve nükleer santralin patlaması Japonya'daki bu güven havasını değiştirmiştir. Örneğin, 1995 yılında yaşanan, son elli yılın en büyük doğal afeti Hanshin depreminde Japonya'nın büyük metropol şehirlerinden Kobe'de altı binin üstünde ölüm olmuş, şehrin alt yapı şebekesi tamamen çökmüştür. Enkaza dönüşen şehre hükümetin iki gün sonra yardım göndermesi sadece bu son derece kentleşmiş ülkede yaşamın güvencesizliğini ortaya çıkarmamış, aynı zamanda hükümetin bürokratik katılığının ve kriz yönetimindeki eksikliğinin bir simgesi haline gelmiştir (Yoda, 2006:20). Yaşanılan bu tarz krizlerle Japonlar büyük bir dünya krizinin bir parçası olduklarını hissederek farkındalık edinmişlerdir. Almanya'da yaşayan Tawada'nın kendisi de ülkesindeki problemlerle ilgili kaygı duymaya başladığı için eserlerinde toplumsal, ekonomik, ekolojik sorunları konu edinir. Japonların tekrardan Tawada'yı okumaya başlamalarının nedeni olarak da bu kaygıyı gösterir. Tawada'ya göre 1960'lar Japonya'sında insanlar içinde yaşadıkları sistemi sorgulamazlar. Ancak yaşanan olumsuzluklar dille ifadeyi gerekli kılar ve bu görevi edebiyat üstlenir (Tawada, 2020).

Tawada, Japonya'yı Almanya'dan dışarıdan bakan bir gözle eleştirir. Japonya'da yaşayan çoğu yazarın konuşmaktan ve yazmaktan kaçındığı Japonya'nın siyasi sistemi ve toplumsal düzeni konularına değinir. Levy Hideo'ya göre Tawada, Japonya'nın bugününü uzun süredir Japonya'da bulunan herkesten daha eleştirel şekilde yazmaktadır. Tawada Almanya'da yaşamasaydı *Tokyo'nun Son Çocukları*'nı yazamayacağını söyleyen Hideo, edebiyatın özellikle de dünya edebiyatının, hem içeride hem dışarıda bulunmakla ilgili olduğunu belirtir: "Dışarıdayken içeriye yazarsınız, bu diyalektik bir gerilimleyazılabilir." (Hideo, 2019:92) Tawada'nın değindiği tehlikeli konulardan biri 3/11 Fukushima Daichi nükleer santral felaketinden sonra Japonya'da 2013 yılında yürürlüğe giren *Tokutei Himitsu no Hog ni kansuru Hōritsu* (Devlet Gizlilik Yasası- Özel Belirlenmiş Sırları Korunması Kanunu)'dur. Bu kanun ile nükleer santraller ile ilgili bilgi paylaşımı sınırlandırılmıştır. Tawada'nın distopik kurgusunda toplumda yabancı kelimelerin kullanımını yasaklaması bu kanuna bir gönderme olarak yorumlanabilir. Bu belirsizliği yaratarak Fukushima nükleer kazasının neden olduğu radyoaktif kirlenmenin Japon hükümetinin "özel sırrı" olduğunu ortaya çıkarmış olabilir (Kimura, 2018: 106). Tawada, *Tokyo'nun Son Çocukları*'nı bu kanun yürürlüğe girdikten bir yıl sonra yayımlamıştır. *Tokyo'nun Son Çocukları*'nda başkarakter Yoşiro, Japonya'da ifade özgürlüğünün baskılanması nedeniyle yazamayan ve "devletin sırlarını sızdırmaktan" çekinen bir yazardır. Yoşiro, yasalar, yasaklar ve sansür nedeniyle yazdıklarını ve düşündüklerini toplumla paylaşamaz. Japonya'nın yalıtılmış politikasını onaylamayan ama bunu belli edemeyen Yoşiro'nun yazdığı kitabın ismi de *Kentōshi*'dir. ² Tawada, yarattığı bu üst kurmaca ile anlatıya bir derinlik katarak kendini alıntılar.

3. TOKYO'NUN SON ÇOCUKLARI VE ÖLÜMSÜZ YAŞILARI

Tokyo'nun Son Çocukları, Tawada'nın 2013 yılında Fukushima bölgesine yaptığı gezi sonrasında kaleme aldığı, nükleer felaketten sonra izole edilen Japonya'yı anlatan distopik bir romandır. Fukushima nükleer felaketinin izlerini görebileceğimiz romanda ekolojik felaket başta olmak üzere, gözetim, kontrol, sansür, nüfus kontrolü, izolasyon gibi distopik temalar ile karşılaşılır. Levy Hideo, *Tokyo'nun Son Çocukları*'nı Japonya'nın bugününe yönelik en yoğun eleştirilerin yapıldığı eser olarak değerlendirir (Hideo, 2019: 92).

² *Tokyo'nun Son Çocukları*'nin Japonca orijinal başlığı Kentōshi'dir.

Tawada, *Tokyo'nun Son Çocukları*'nda felaket sonrası dünyayı farklı bir bakış açısı ve ironik bir dil ile ele alır. Romanda radyoaktif kirlenmeden dolayı Japonya tüm dünyadan izole edilmiş, doğal yaşlanma süreci tersine çevrilmiştir; yaşlılar hiç ölmezken çocuklar hasta ve bakıma muhtaçtırlar. Farklı bir evrim sürecinden geçen yeni nesil, gıda kıtlığı, ekonomik ve teknolojik kriz ve ciddi çevre kirliliği tehlikesi karşısında hiçbir şekilde mücadele edemeyecek kadar zayıf ve sağlıksızdır. Günlük bakıma muhtaç, güçsüz genç nesil bir asırdan fazla yaşayabilen sağlıklı yaşlıların bakımına muhtaçtır:

Yuvarlak masada saat göstergesi gibi dizildiklerinde yaşlar gençleştikçe kamburu çıkmış, saçları seyrelmiş, benizleri soluk, yemek çubuklarını kullanmakta ağır olanların sayısı artıyordu. Soyalarının, onların sorumsuzlukları yüzünden bu hale geldiği düşüncesi yaşlıları suçlu hissettiriyor, kutlamaya gölge düşürüyordu. (Tawada, 2020: 84)

Çocuklar için yaşamak, yaşlılar içinse ölememek bir cezaya dönüşmüş ve insan yaşamı ters yüz edilmiştir. Diğer bir taraftan da roman aracılığı ile bedeninin olanaklarını keşfetmeye çalıştığını söyleyen Tawada, gelecekte insan bedeninin değişeceği görüşünü savunur. (Tawada, 2014) Romanda Yoşiro, torununun çocuğunu ahtapota benzeterek ironik bir dille “eskiden olsa insanlar ahtapota dönüşmeyi gerileme olarak görürlerdi, ama gerçek evrim belki de budur.” (Tawada, 2020:17) diye söylenir.

Tawada, çocukların nükleer felaket sonrası hastalanmalarını bilimsel verilere dayandırmaktadır. Çocuklarda hücre bölünmesinin daha hızlı olması sebebiyle radyasyona maruz kaldıklarında hastalıklara yakalanma risklerinin daha yüksektir. Özellikle çocukların hastalanması ve gelişmemesini Çernobil’de yaşanan facianın etkilerinden esinlenerek kurgulamıştır.

Yaşlıların ölümsüzlüğe yakalanması ise Tawada’nın “ölmek” fikri üzerine düşünceleri sonrası ortaya çıkmıştır. Tawada’ya göre romanda yaşananlar gelecekte bir zamanda değil Japonya’nın güncel durumunu anlatmaktadır. Japonya’da yaşam süresinin uzaması, genç nüfusun azalması ve gençlerin fiziksel güçlerinin zayıflaması Japon toplum yapısına bakıldığında gerçekte de deneyimlenmektedir (Tawada, 2014).

Diğer taraftan romanda betimlenen ölümsüzlük teması ile İrlandalı yazar Jonathan Swift’in *Gulliver’in Gezileri*’ndeki Luggnag adasındaki ölümsüz Strulbruglar’a gönderme yapılır. *Gulliver’in Gezileri*, Swift’in toplumsal, siyasal ve insan doğasına yönelik sert eleştirilerde bulunduğu bir metindir. Yaptığı dört gezinin üçü insanların birisi ise atların ülkesindedir. Laputa, Balnibardi, Glubbubrid, Luggnagg adaları insan kafasının sapkınlıklarını, düşünen atlar Houyhnhnmlerin adası çökmüş insan ahlakından bahseder (Göktürk, 2020: 46). İnsanlar ülkesinde kendini dev ve cüce gibi hisseden, bir takım absürtlükler, adaletsizlik, anlaşmazlıklarla karşılaşan *Gulliver* insanlardan soğumuştur. Luggnagg adasında karşılaştığı ölümsüz Strulbruglar ise gittikçe yaşlanarak yaşam enerjilerini kaybeden ölmek isteyip de ölemeyen bir halktır. Strulbruglar, ölümün insanoğlu için kaçınılmaz gerekliliğini, tence bir ölümsüzlüğün, ölümün kendisinden daha korkunç olabileceğini gösterirler (Göktürk, 2020:50). Benzer şekilde Tawada, ölümsüzlük veya insan ömrünün uzamasına neden olan bilim ve uzun yaşamın peşinde olan insanlığın ütopyacı tavrına yönelik de eleştirel bir tutum sergiler. “Çocukken tıbbın nihai amacının asla ölmeyen, sonsuz bir beden yaratmak olduğunu düşünürdü, ama ölememenin ne ölçüde acı verebileceğini aklının ucundan bile geçirmemişti.” (Tawada, 2020: 52) Batı’da distopyanın temellerini atan *Gulliver’in Gezileri* Hiraga Gennai’nin *Fūryū shidōken den* (1763) ve Akutagawa Ryūnosuke’nin *Kappa* (1927)’sı gibi klasik ve modern dönem eserlerinde de göndermede bulunulan önemli bir eserdir. Klasik dönemden günümüze kadar Swift’in bu önemli eserinin Japon edebiyatının distopik metinlerini biçim ve içerik bakımından önemli ölçüde etkilemiş olduğu söyleyebiliriz.

Tawada romanda yaşanan felaketin ne olduğunu açık biçimde açıklamaz, felaketin sonuçları ile ilgilenirken felaket kelimesini kullanmaz. *Tokyo'nun Son Çocukları* deprem ve özellikle nükleer felaket sonrası dünyayı anlatsa da ‘nükleer, Fukushima, radyoaktivite vb.’ kelimeleri kullanılmadan sadece “kirlenme” kelimesi ile yaşanan felakete gönderme yapılır. Felaket kelimesinin çevrilebilirliği üzerine yapılan çalışmaya göre afet, afetlerin meydana geldikleri kültürel, estetik, dini, felsefi ve toplumsal gelenekler temelinde inşa edilmektedir (Maurer, 2016:174). Tawada Almanca *katastrophe* kelimesinin Japonca eşdeğerinin olmadığını ve afet karşısında verilen tepkilerin iki halk arasında oldukça farklı olduğunu dile getirir. Tepkileri tercüme etmek bu yüzden zordur. Japonlar yaşadıkları onca felaketten sonra bu olayları içselleştirdikleri için durumlarını dramatize etmeden felaket karşısında oldukça soğukkanlı ve sakinler (Maurer, 2016: 174). Tawada’nın romanda kullandığı ironik dil ve sakinlik de afete karşı tepki biçiminin bir göstergesidir. Romanda çocukların farklı tatları, sesleri ve kokuları algılayamamaları felaket sonrası gelişen bir uyuşukluk-duygusuzluk olarak da yorumlanabilir. Ayrıca Tawada, Japonya’ya Cizvitler

tarafından tanıtılan *apocalypse* (kıyamet) kavramının da Japonya’da yaygın ve bilinen bir kavram olmadığını ifade eder. 1923 yılında yaşanan büyük deprem, yangınlar ve 1945’te Amerikan bombardımanları ile Tokyo’nun büyük bir kısmı tahrip edilmiş olsa da edebi metinlerde bu olaylar kıyamet kavramına değinilmeden anlatılır. Felaketler üzerine çalışan kültür teorisyenleri *Nuh’un Gemisi*, *Daniel Kitabı*, *Aziz Yuhanna’nın Vahiy Kitabı* gibi Batı felaket söylemleri ile kıyamet kavramını tanımlarlar. Türkçe kıyamet anlamına gelen *apocalypse* kavramı, Batı inanç ve düşünce dünyasında, yenedünya ve cennet kurulmadan önce dünyanın tamamen son buluşudur. Tawada’ya göre Japonlar dünyanın bir başlangıcı ve bir sonu olduğu fikrinden uzaktır (Maurer, 2016). *Tokyo’nun Son Çocukları*’nda da bir kıyamet sahnesi, bir son veya bir başlangıç yoktur.

Fukushima felaketinden sonra yazar Murakami Haruki de 9 Haziran 2011’de İspanya’daki Uluslararası Katalonya Ödül konuşmasında Budist düşünceye dayanan geçicilik, fanilik, değişkenlik anlamlarına gelen Japonca *mujō* kavramından bahseder: “Japon olmak, bir anlamda çeşitli doğal felaketler ile iç içe yaşamak anlamına gelir. *Mujō* kavramı Japon ruhunun derinliklerine kazınmıştır ve nerdeyse antik dönemlerden beri günümüze kadar değişmeden devam eden ulusal bir zihniyeti teşkil eder.” (De Pieri, 2016: 352)

Uzun bir doğal afet geçmişine sahip Japonların 3/11’e tepkisini de en iyi açıklayan kavram olduğu düşünülür. Murakami tüm felakete rağmen Japonların neden hala bu sismik bölgede yaşamlarına devam ettiklerini bu kavram ile açıklar:

Her şeyin gelip geçici olduğuna dair *mujō* bakış açısı, kaderine boyun eğmiş bir dünya görüşü olarak anlaşılabilir. Böyle bir bakış açısına göre insanlar doğal akışa karşı mücadeleye etseler bile bu çaba sonunda boşa gidecektir. Ancak böyle bir teslimiyetin ortasında bile Japonlar, gerçek güzelliğin kaynağını keşfedebilirler. (Dinitto, 2014: 343)

Japon düşünce biçimi felaketlere karşı Japonların tepkilerini yumuşatmıştır. Bu tepki Tawada’nın distopik romanında da açıkça görülmektedir. Tawada’nın kendisi de şunları söylemektedir: “Japonya bir ada ülkesi olduğu için felaket anında Japonlar hiç bir yere kaçamazlar. Bu durumda adalarından uzaklaşamayan Japonlar felaket ne kadar korkunç olursa olsun evlerinde kalarak yaşama yeniden başlarlar.” (Tawada, 2020) *Tokyo’nun Son Çocukları*’nı da bu düşünce temelinde yazdığını ifade eden Tawada için insan doğa ile uyumlu yaşamak zorundadır.

Romanda mekân olarak seçilen yer Tokyo’dur. Tokyo birçok Japon distopya romanında olduğu gibi felaketten en çok etkilenen yerdir. Hayalet bir şehre dönüşmüştür. Çiftçilik iklimden dolayı imkânsızlaşmış, birçok insan kuraklık ve fırtınalar nedeniyle Okinawa’ya taşınmıştır. Deniz altının depolama alanı olarak kullanılması yüzünden oluşan deniz kirliliği, gereksiz ve işe yaramayan eşyaları depolama alanları ile daha da artan çevre kirliliği, kamu güvenliği yanılması, yüksek çocuk ölüm oranı ve demografik kriz bu distopik toplumda yaşanan bir takım sorunlar zinciridir.

Sınırsız bir ekonomik güç peşinde olan Japonya sanayide ve teknolojiye dünyanın ilkleri arasında yer almayı başarırken doğaya verdiği zararda da ön sıralardadır. Japonya’da sıcaklık derecelerinin artışı ile ilgili yapılan analizler sıcaklığın artışı ve kentleşme arasında bir paralellik olduğunu göstermektedir. Tokyo’da son on yılda ısınma daha da yoğunlaşarak küresel ısınma oranlarına kıyasla çok daha fazla artmıştır. Japonya’daki son iklim değişikliğine ilişkin gözlemler, insan ve doğal çevre bakımından endişe vericidir (Schaefer ve Domroes, 2009: 13). Romanda Tokyo’da yaşanan iklim değişikliğinin etkileri ve zorlukları görülmektedir:

...zaman gelmiş havadan bahsetmek zorlaşmıştı. Soğuk ve sıcak birbirine karışıyor, kuru nem insan teniyle eğleniyordu. Hava insanların diliyle alay ediyordu sanki. “Aniden ısınır mı değil mi?” dendiğinde soğuyuveriyor, “Bu sabah soğuk biraz,” denecek olsa şakaklardan ter akıtan bir sıcak başlıyordu. ...Yalnızca soğuk ve sıcak değil, karanlık ve aydınlığın zıtlığı da bulanıklaşmıştı artık. Karanlıkta gazete okumak güçleşip de evin içindeki ışık açıldığında gazetenin yüzeyi ışığı emiyor, yazılar karanlığa gömülüp kayboluyordu. (Tawada, 2020: 95)

Günümüzde önemli ekolojik problemlerin en başında iklim değişikliği gelmektedir. İklim değişikliği, atmosfere salınan sera gazlarının etkisiyle dünya üzerinde kara, deniz ve hava sıcaklık derecelerinin artması sonucu ortaya çıkan; deniz seviyesinin yükselmesi, sıcaklıkların artması, okyanus asitlenmesi, buzulların geri çekilmesi, türlerin azalması, toprak ve orman bozulması gibi doğal afetlere neden olan bir problemdir. Sanayileşme, kentleşme, nüfus artışı ve küreselleşme gibi insana ait faktörler atmosferdeki sera gazlarının artışının nedenlerindedir. Yaşanan

sıcaklık artışı nem ve kuruluk dengelerini değiştirerek alışılmadık yerlerde fırtınalar çıkarıp, çöller yaratabilir (McKibben, 2015: 64). Romanda Tokyo'nun da içinde bulunduğu Japonya'nın en büyük ve en kalabalık adası ve sanayileşmenin merkezi olan Honshū Adası'nda iklim değişikliğinin en fazla görülen yer olduğu vurgulanır:

Honshu Adası'nda iklim değişikliğinden en çok etkilenen bölge İbaragi ilinden Kyoto'ya kadar olan kuşaktı. Burada zaman zaman ağustos ayında kar çiseliyor, şubat ayında kum taşıyan sıcak rüzgârlar esiyordu. ... Yaz boyunca tek damla yağmur yağmayınca manzara kahverengi tonlarına bürünüyordu, ama aniden bastıran şiddetli sağanaklarla metro istasyonları sular altında kalabiliyordu. (Tawada, 2020:44)

Tokyo, doğanın en çok zarar gördüğü, çevresel problemlerin en fazla yaşandığı, doğası silinip giden harabe bir yere dönüşmüştür. Özellikle distopik romanların mekânı olarak seçilmesinde tarihinde 1923 büyük Tokyo depremini yaşamasının; II. Dünya Savaşı'nda ağır bombardımana tutulması sonrasında gelişen ekonomi ve sanayinin merkezi olmasıyla kalabalıklaşarak bir kaos alanına dönüşmesinin etkisi mutlaka vardır. *Tokyo'nun Son Çocukları*'nda Tokyo'nun 23 semtinin tamamı, "uzun süreli ikamet durumunda sağlık açısından çoklu tehdit içeren bölge" ilan edilmiştir. Tokyo'da yaşayan Yoşiro yıllardır gitmediği Tokyo'nun en ünlü semtlerinden Şinjuku'yu şu şekilde tarif eder:

Harabeye dönmüş sokaklara bakan o şık tabelalar, tek bir araba geçmediği halde sırayla bir kırmızıya bir yeşile dönen trafik lambaları, şirket binalarının içlerinde çalışan hiç kimse kalmadığı halde açılıp kapanan, belki de dışarıdaki ağaçların rüzgârda oynayan büyük dallarının kırıntılarına tepki veren otomatik kapılar. Ziyafet sonlarında uzun zaman önce içilmiş sigaraların kurşuni bir sessizliğe yapışıp kalmış kokusu, masaların sıkış tikiş yerleştirildiği yemek katlarında sınırsız yeme içme tarifesiyle şamataya koyulmuş müşterilerin hayali, borçlusu kalmamış tefecilerin faizlerini gösteren paslı tabelalar, kimsenin satın almadığı, indirim girmiş iç çamaşırlarının oluşturduğu rutubetli yığınlar, yağmur suyu birikmiş vitrine konmuş yosun tutmuş bir çanta, topuklu ayakkabıların içinde pervasızca öğlen uykusuna dalmış sıçanlar. (Tawada, 2020: 26)

Tawada, özellikle Tokyo manzaraları ile iklim değişikliğinin ve ekolojik yıkımın yaşatacağı distopyayı göstermiştir. Metinde özellikle şirket binalarından bahsedilmesi kara şirketlere bir gönderme olabilir. Japonya'da özellikle 2000'li yıllarda *burakku kigyō* (kara şirket) kavramı ortaya çıkmıştır. Kara şirket, düşük mesai ücretleri ile ağır ve kötü şartlar altında çalıştıran, çeşitli psikolojik tacizlerle de genç çalışanlarını intihara sürükleyen şirketlerdir. Şirketlerin insanlığa ve bir şekilde doğaya verdikleri zarar da kendi sonlarını getirmiştir. Ayrıca, sınırsız yeme içmenin sunulduğu restoranlar, kadın kıyafetleri üzerinden gösterilen moda tutkusu gibi tüketim hırsının bedeli de ağır olmuştur. Sanayileşme süreci ile artan çevre kirliliği, kontrolsüz göç ve nüfus artışı, tüketim hırsı, nükleer kazalar, gıda çöküşü, biyolojik çeşitlilik kaybı, kıtlık felaketleri, hastalıklar bu distopik romanda karşılaştığımız manzaralardır. Distopik bir gelecek tasarlayan Tawada gelecekte yaşanılması ihtimal tehlikeleri göstererek doğaya karşı olumsuz tutumdan biran önce vaz geçilmesi uyarısında bulunmaktadır.

Romanda nükleer felaket yaşayan ada ülkesi Japonya *hibaku kuni* (radyasyona maruz kalan ülke) olarak tasvir edilmiştir. Tawada, Hiroshima'nın Fukushima'da olduğu gibi ada anlamına gelen *shima* kelimesi ile bittiğinin altını çizer. Ada metaforu, Fukushima'da gerçekleşen nükleer kaza gibi II. Dünya Savaşı atom bombaları ile ilişkili görülür. (Maurer, 2016:172). Ancak Fransız filozof Jean Luc Nancy, iki büyük felaket Hiroshima ve Fukushima'nın bambaşka iki ayrı olay olduğunu vurgular. Nancy'e göre küresel kapitalizm felaketleri homojenleştirerek hepsini eşdeğer yapmaya çalışır. Ancak Fukushima kapitalist nükleer teknolojinin işleyişinin kaçınılmaz sonucuyken Hiroshima düşman bombardımanlarının hedefidir. Kiyoshi Shigematsu gibi birçok yazar olayların karıştırılmaması gerektiğini vurgular (DiNitto, 2021: 961).

Romanda tüm dünyadan izole edilen Japonya'da doğa ve insan yaşamı tehlikededir. Ayrıca bu ada ülkesi sadece yabancı ülkelere değil kendi içinde de gidiş gelişlerin kısıtlandığı bir yer haline gelmiştir. Özellikle felaketlerden en fazla etkilenen Tokyo etkileşimin daha az olduğu bir bölgeye dönüşmüştür. Yoşiro, Tokyo'nun tüm dünyadan ve Japonya'dan izole halini şu sözlerle açıklar: "Şu işe bak, demek eskiden kullanılan 'Orta Doğu' tabirine benzer şekilde, "Tokyo'nun uzak-batısı diye bir laf varmış, nereden bakılırsa bakılsın uzak ve egzotik bir yer hissi uyandıran garip bir adlandırma diye geçirdi aklımdan." (Tawada, 2020:30)

İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda hava saldırıları ile yapılan bombardıman Japon şehirlerinde konut sıkıntısı yaratarak temel ulaşım ve endüstriyel faaliyetlerin tamamen bozulmasına neden olmuştur (Pernice, 2006: 253). Ülke ekonomisinin felç olduğu bu dönem sonrasında ekonomide yapılan birçok düzenlemeler, endüstriyel modernizasyon, Amerika'nın mali yardımı ve ağır sanayinin gelişimi gibi gelişmelerle 1950'lerde ekonomide etkileyici bir büyüme süreci başlamıştır. 1950'lerden beri özellikle Tokyo, Osaka ve Ise körfezi bölgelerinde otoyol, demiryolu, yapay limanlar gibi birçok imar işleri gerçekleştirilmiştir. Hızlı ekonomik büyüme büyük şehirlerin kontrolsüz büyümesine neden olmuştur. Endüstriyel tesisler ve fabrikaları ile Tokyo, Osaka ve Nagoya devletin yatırım merkezi haline gelmiştir. 1950'ler sonrasında büyük sanayi merkezlerine yapılan göçler artmış ve 1960'ların başında büyük şehirlerde yığılma, kirlilik, arazi kıtlığı gibi kaosa neden olacak birçok olumsuz durumu ortaya çıkarmıştır. Fabrikalarda verilen yüksek maaşlar kırsal kesimde yaşayanları cezbeden nedenlerden biridir. Kırsal kesimden sanayi metropollerine büyük bir göç dalgası olmuştur. (Pernice, 2006: 254). Daha hızlı ekonomik büyüme için özellikle Tokyo metropol bölgesinde daha büyük endüstriyel tesisler kurulmuş ve diğer üretim faaliyetleri başlamıştır. Romanda da Tokyo'nun Japonya için öneminden şu şekilde bahsedilir:

Tokyo çökerse Japonya çöker, taşranın tamamı feda edilse de Tokyo'yu kurtaralım," diyerek mesleğinden olan siyasetçilerin henüz yaşadığı zamanları bilen Yoşiro, ... Tokyo dendiğinde yüreğinde oluşan heyecan, coşku ve tutkuya sarılma dürtüsü eskiden olduğu gibi güçlüydü. Tokyo yok olursa, kendisi de onunla birlikte yok olup gitmeye hazırdı. (Tawada, 2020:47)

Tokyo'nun bir şekilde yok olmasını engellemek için 250 yıllık kapanma döneminin yaşandığı Edo dönemi kültürüne geri dönmek istense de Tokyo'nun canlandırılması için sanayileşme dönemine ihtiyaç duyulduğuna da gösteriyor:

Tokyo'nun sanayileşme öncesindeki cazibesini yeniden canlandırmak için 'Edo' markasıyla yeni ürünler geliştirerek satma projesini gazetede görünce, Yoşiro'nun içinde buna katılma arzusu uyandı. ...Tokyo'nun yeni bir ürün geliştirmesi söz konusu olduğunda eskiden ilk akla gelen fişli kabloları kuyruğu andıran elektrikli aletler olurdu, ama o tür ürünler artık satılmıyordu. ... İronik bir biçimde, Tokyo'yu kadim Edo kültüründen ilhamla yeniden canlandırma arayışı elektriğin keşfinden öncesine uzansa da yine elektriğe çıkıyordu. (Tawada, 2020:49)

Japon ekonomik ve siyasi gücünün merkezi olan Tokyo'da sanayileşme büyüdükçe nüfus artmış, düzensiz gelişmenin önüne geçilememiş, hava kirliliği gibi birçok çevresel problemler ortaya çıkmıştır. *Tokyo'nun Son Çocukları*'nda Tokyo artık göç edilen yer değil göç veren bir şehre dönüşmüştür. İnsanlar artık tarım yapabilecekleri, doğası bozulmamış yerlere kaçmaya çalışırlar. "Sezonun sert ve kaprisli doğası nedeniyle Honshu'da çiftçilik yapmak zorlaştı" ve "birçok erkek ve kadın kuraklık ve fırtınalar nedeniyle Honshu'dan Okinawa'ya taşındı." *Tokyo'nun Son Çocukları*'nda bir zamanlar insanların akın akın göç ettiği metropol şehir Tokyo çevre problemlerinin en üst seviyede görüldüğü yaşanmaz bir bölgeye dönüşmüştür.

3.2. Tokyo'nun Son Çocukları'nda Derin Ekoloji

Tokyo'nun Son Çocukları'nda felaketten etkilenenler sadece insanlar değildir. Romanın Türkçe ve İngilizce başlıkları romanı insan merkezli bir bakış açısıyla yazılmış gibi gösterse de doğaya karşı yaklaşımlara bakıldığında roman insan merkezli bakıştan ziyade doğa merkezli bir bakışı benimser. Romanda sadece insanların yaşadığı sorunlar değil insan dışı varlıkların yaşadığı sorunlar ve değişimlere de sık sık değinilir. Tawada'nın doğaya karşı sorumluluğunu ve insan ve insan dışı varlıklara eşit değerde yaklaşımını ve tüm varlıkların yaşam ağının bir parçası olarak değerlendirmesini Arne Naess'in "derin ekoloji" kavramı ile açıklayabiliriz. Ekeleştiri alanında ortaya çıkan "derin ekoloji" terimi Arne Naess'in 1973 yılında yayımlanan "Deep Ecology Movement: Some Philosophical Aspects" (Derin Ekoloji Hareketi: Bazı Felsefi Görüşler) başlıklı makalesinde ilk kez kullanılmıştır (Dindar, 2012: 59). Naess makalesinde insanın kendini doğanın efendisi sayıp doğa ile çıkarıcı bir ilişki kurarak çevre koruma politikaları üretmesini siğ ekoloji olarak belirtir. Derin ekoloji ise insanı evrenin ayrılmaz bir parçası sayar. Derin ekoloji doğal kaynakların ve doğal çevrenin kendi içsel değerleri adına korunması gerektiğini savunur. Naess, derin ekolojiyi kesin bir tanımla açıklamamakla beraber sekiz ilkede derin ekolojiyi ve yapılması gerekenleri açıklamıştır:

1. Dünya üzerinde insan ve insan dışı yaşamın varlığı ve gelişiminin kendi içsel değerleri vardır. Bu değerler, insani amaçlar için insan dışı yaşamın yararlılığından bağımsızdır.
2. Yaşam formlarının zenginliği ve çeşitliliği kendi içlerinde başlı başına birer değerdir ve dünyadaki insan ve insan dışı yaşamın gelişmesine katkıda bulunur.
3. İnsanların bu çeşitliliği ve zenginliği, yaşamsal ihtiyaçlarını karşılamak dışında azaltmaya hiçbir hakkı yoktur.
4. İnsan yaşamı ve kültürünün gelişmesi, insan nüfusunun önemli ölçüde azalmasıyla uyumludur. İnsan dışı yaşamın gelişmesi, böyle bir azalmayı gerektirir.
5. İnsan dışı dünyaya insan müdahalesi aşırıdır ve bu durum gittikçe büyümektedir.
6. Bu nedenle politikalar değiştirilmelidir. Bu politikalar temel ekonomik, teknolojik ve ideolojik yapıları etkileyecektir.
7. İdeolojik değişim, daha yüksek yaşam standardına bağlı kalmaktan ziyade temel olarak yaşam kalitesinin değerini artırmak şeklinde olmalıdır.
8. Tüm bu ilkeleri onaylayanlar, doğrudan ve dolaylı olarak gerekli değişiklikleri gerçekleştirmeye çalışmakla yükümlüdür (Naess, 2005: 4)

Naess'in doğaya bakışını tanımlayan derin ekoloji modern dönem öncesi Japon düşüncesi ile benzerdir. Japonlar modern dönem öncesi doğa ile bütüncül bir ilişki içinde yaşayarak insan dışı yaşamın içsel değerlerini tanımlamışlardır. Özellikle tsunami, deprem, yanar dağ patlamaları gibi doğal afetlerin yaşandığı bir ada ülkesinde yaşamaları ve tarım ile geçimleri doğa ile uyumlu yaşamalarını gerektirmiştir. Japonların doğaya bakışını belirleyen diğer önemli etken ise dindir. Uzak Doğu'da yaygın olan üç önemli dinin kurucuları olan Konfüçyüs, Lao-çe ve Buda, insanlara sürekli olarak doğaya saygıyı ve onu tanımanın gerekliliğini aktarmışlardır. Naess'in sonradan türetilen derin ekoloji görüşünde de Taoizm, Budizm gibi çok daha önceden var olan Doğu felsefelerinin etkisi görülmektedir. Naess'a göre Budizm ile derin ekoloji arasında yakın bir ilişki vardır. Budist felsefe ve pratik tarihinde Derin ekoloji felsefesini benimseyen bir diğer filozof Warwick Fox'a göre de derin ekoloji diğer disiplinlerden farklı olarak Doğu ve Batı ayrımını ortadan kaldırarak iki dünyayı bünyesinde birleştirir. (Dindar, 2012:55)

Tokyo'nun Son Çocukları, çocukların hastalandığı, yaşlıların ölemediği, havanın, suyun ve toprağın kirlendiği, gıda kıtlığının yaşandığı, türlerin tükendiği, radyoaktif kirlenmenin yaşandığı kısaca felaketler zincirinin yaşandığı bir dünyayı anlatır. Romanda dikkat çeken birincil sorun çocukların hastalanması ve gelişmemesi gibi insan sağlığı üzerinden insan merkezli düşünülse de Tawada insan dışı yaşamın da zarar gördüğünü insan olmayan varlıklara çok kez değinerek gösterir. Roman, Naess'in derin ekoloji felsefesine uygun olarak insan dışı olmayan varlıkların da içsel değerlerinin olduğu bilinciyle yazılmıştır. Özellikle "Ölümsüz Ada"da da bahsettiği Japon İmparatorluğunun simgesi olan krizantem ve 10. yüzyılda yazılan *Bambu Biçicisi* hikâyesine gönderme yaparak mizahi bir dille radyoaktif kirlenmenin sadece insanlara değil bitkilere verdiği zararı gösterir:

Krizantem Yarışması'na biri papatya ile katılmış, bu olay papatyaların krizantem olarak sınıflandırılmasının tartışılmasına yol açmıştı. "Papatyanın iriliği onun krizantem olduğuna değil mutasyona işaretler," diyerek karşı çıkanlar olmuştu. ...Şimdiki çevre koşullarında hayatta kalabilmek için büyümüşü papatyalar. ...Tam tersine küçülme yoluna giden bitkiler de olmuştu. Ne kadar büyürse büyüsün, serçe parmak boyunu geçemeyen bambular türemiş, bunlara serçe parmak bambusu adı verilmişti. Mesela ünlü Bambu Biçicisi hikâyesindeki aydan gelen minik prenses böyle bir bambunun içinde ışıldayacak boyda olsaydı, hikâyedeki dedeyle nine onu ellerinde büyüteçle emekleyerek arasalar bile bulamazlardı. (Tawada, 2020: 12)

Metinde yüz yıllardır varlığını koruyan papatyaların ve bambu ağaçlarının nükleer felaket ve ekolojik krizle mutasyona uğrayarak değiştiklerini görüyoruz. Bu değişim bitki türlerinin sonunu getirirken imparatorluk simgesi ve edebiyat klasikleri gibi birçok tarihsel ve kültürel olguyu da sarsarak yaşamı baştan sona değiştirmektedir.

Yoşiro geçmiş yaşamını hatırlarken insandan daha çok doğaya karşı bir özlem içindedir. Kendi torununa artık yabancı olan doğa Yoşiro’nu düşlerindedir. Tawada, romanın başında nasıl bir felaket yaşandığının ipuçlarını vermez ancak Yoşiro’nun kurduğu hayal ile doğadan nelerin eksildiğini ve değiştiğini anlayabiliriz:

Yoşiro papatyaya baktıkça çocukluk yıllarında kırdaki sirtüstü uzanıp göğü izlediği zamanları hatırlıyordu. Hava ılık, otlar serindi. Uzaklardan kuş cıvıltıları duyuluyordu. Başını yana çevirdiğinde az ötede, göz seviyesinin biraz üstünde açmış bir papatya görüyordu. ... Mumei doğduğundan beri bir kez bile gerçek bir kırdaki oynamamıştı. Yine de zihninde canlandırdığı kır hayalini özenle büyütüyordu. (Tawada, 2020: 12)

Tawada felaket ve sonrasını anlatırken kullandığı dil ile çirkinliklerden daha çok ekolojinin önemine, estetik olarak doğanın güzelliğine de dikkat çekmektedir. Artık hava kirliliğinden dışarı bile çıkmanın zorlaştığı dünyada Yoşiro ve Mumei kendi evlerini kaybolan doğa manzaraları ile süslemek isterler: “Boya alıp gelsene. Duvarları boyayalım. ... Maviye boyayacağız, gökyüzünün renginde. Üstüne bulutlar, kuşlar da çizeceğiz.” (Tawada, 2020: 13)

Romanda karamsar ve kötümser bir geleceğin betimlemelerinden daha çok zamanda geçmişe sıçramalar yapılarak, geçmişe ait henüz bozulmamış olan doğadan bahsedilir. Romanda sıkça karşımıza çıkan doğa ile ilgili kelimeler krizantem, papatya, kır çiçekleri, mavi gökyüzü, derede yüzen balıklar, bulutlar, kuşlar, böcekler gibi felaket sonrası zarar görmüş ve mutasyona uğramış canlılardır. Karşılaştığımız ilk mekân, kanat açan bir kuşa benzetilen hasta Mumei’nin “erimiş papatyalar kadar sarı sabah güneşi” (Tawada, 2020: 1) nin içeriye dolduğu odasıdır.

Tawada, diğer taraftan ekolojiye verilen zararları anlatırken ironik ve mizahi bir dil kullanır. Endüstriyel atıkların denize atılması insanların atıklardan kurtulması için bir çözüm iken derin ekolojinin “bir bütün olarak yaşam” ilkesi ile değerlendirildiğinde insana ve insan dışı yaşama verdiği zararı görmek zor değildir:

Zavallı çamaşır makinesi karnındaki ağır havluları güçlükle döndürmeye çalışır, üç yıl geçmeden de iş yorgunluğundan çürüğe çıkardı. Böylelikle ölen yüzlerce çamaşır makinesi Büyük Okyanus’a atılmış, balıklara yuva olmuştu. (Tawada, 2020: 11)

İnsanlar Büyük Okyanus’u dünyanın çöp kutusu gibi kullanırken bunda hiçbir sorumluluğu olmayan canlıları yok etmektedir. Ayrıca okyanusların ulusal sınırları olmadığı düşünülürse verdikleri zarar sınırlar ötesinde tüm evrenedir.

Tawada insanın doğa ile bütüncül ilişkisini, insanın doğa ile birlik içinde doğanın ayrılmaz bir parçası olduğunu Mumei’nin sınıfta dünya haritasına bakarak yaşadığı bütünlük hissi ile açıklar. Mumei bedeninde hissettiği acıyı dünyanın bütün yüzeyinde hissediyordur çünkü o da dünyanın bir parçasıdır:

Bu ne şekilde bakılırsa bakılınsa kendi portresiydi. *Ant Dağları dışı doğru bir yay çiziyor, iç tarafa yönelen kıvrımlar da benim belimden ayak bileğime giden kemiklerimin kıvrık çizgileri ile tam örtüşüyor. Vücudumun üst yarısının kemikleri zirveye doğru içe bükülüyor, soldan yükselip gelen dağlarla Bering Boğazı’nda buluşuyor. Kemiklerin hepsi eğri. Eğilmek niyetinde değil, ama çoktan eğilmişler artık. ...Kuzey Kutbu buzullarının çözülmesi ile oluşan su, o soğuk deniz benim beynim. Yer şekilleri karmakarışık olup birbirine girmiş. Akciğerlerimin tamamı Gobi Çölü. Onun yanında bulunan avuç içi kadar yer Avrupa. Afrika kıtasının vücudunun üst yarısı dolgun, kıcı küçük. Küçük dansçı kızlar gibi tek ayağının üzerinde duruyor. Afrika ve Avrupa kıtalarının boyunları bükük, troid bezleri, bademcikleri şişmiş, yardım edin diye haykırıyor. Bağırsaklarım torba şeklindeki Avustralya. Yiyeceklerle dolu bir torba. Fakat ben onları yiyemiyorum.* (Tawada, 2020: 108)

Mumei’nin hasta bedeni dünya ile üst üste binmiştir. Mumei’nin kendini dünya ile özdeşleştirmesini Naess’in kendi ekofelsefesinde yer alan düşünceleri ile yorumlayabiliriz. Naess’e göre, sınırlı yaşam koşullarında ve bireysel olarak (her biriyle ayrı ayrı olmak üzere) kendini canlılarla özdeşleştirmek ve kendini topluca tüm canlılarla veya onların doğasıyla özdeşleştirmeye başladığında kendi haricindeki diğer varlıkların de içsel değerleri olduğunu kabul eder (Dindar, 2012: 81). Diğer canlılar ile kendini özdeşleştiren insan doğanın ve dünyanın merkezi konumundan ayrılarak eşit seviyede doğanın bir parçası olduğunu kabul eder. Mumei’nin bedeninde duyduğu acı ve dünyanın

ekolojik olarak içinde bulunduğu felaket birbiriyle bağlantılıdır. Naess'in derin ekoloji ilkelerinde de belirttiği gibi insan üstün bir varlık değildir ve bütün varlıklar kendilerine ait içsel değerlere sahiptir. Tüm varlıklar ile insanın kendini özdeşleştirebilmesi ekolojiye karşı sorumluluğudur. Kendini tüm evren ile özdeşleştiren Mumei'nin de yeterli olgunluğa erişmiş olduğunu söyleyebiliriz. Romanın sonunda da Mumei, izolasyondan, hastalıklardan, totaliter yönetimden kurtulmayı amaçlayan bir grup tarafından fener elçisi seçilir. Mumei, ekolojik farkındalık ve çevre bilincine sahip bir çocuk olarak doğa ve insanlık için geleceğe bir umut olur.

Naess'in derin ekoloji öğretisinde vurguladığı ilkelerden biri de yaşam formlarının çeşitliliği ve zenginliğidir. Ekolojik bakış açısına göre karmaşa ve ortak yaşam, çeşitliliği en üst düzeye çıkarmanın koşullarıdır. Basit, önemsiz veya ilkel bitki veya hayvan türü olarak görülen canlılar aslında yaşamın zenginliğine ve çeşitliliğine katkıda bulunurlar (Naess, 2005:5). Ancak insanların bu çeşitli insan dışı hayata müdahalesi fazladır. Naess, üçüncü maddede insanların bu zenginlikten hayati ihtiyaçları dışında faydalanmamaları gerektiğini ifade eder. Çeşitliliğin azalmasını önlemek için, insan nüfusunun azalması, gerekli politik, ekonomik ve teknolojik değişikliklerin uygulanması gerekliliğini savunur. Derin değişiklikler yapılanaya kadar, zenginlik ve çeşitlilikte önemli azalmaların meydana geleceğini; türlerin yok olma oranının, dünya tarihinin herhangi bir döneminden on ila yüz kat daha fazla olacağını vurgular (Naess, 2005:5).

Yoşiro, yaşamın zenginlik ve çeşitliliğinden mahrum kalan torunu Mumei'ye doğayı kitaplar üzerinden tanıtır. "Kıralık köpek ve kedi leşlerinden başka hayvan" göremeyen Mumei artık hiç karşılaşamayacağı hayvan isimlerini duyduğunda yaşadığı heyecan onların sahip oldukları içsel değer farkında olduğunu göstermektedir:

Balıkçıl olsun, deniz kaplumbağası olsun, Mumei canlıların adının bir yerlerde yazılı olduğunu gördüğünde, söylendiğini duyduğunda donakalıyor, adın içerisinden o hayvanın çıkıp geleceğini umuyordu. Yoşiro, hayvanların adını değil de kendilerini canlı olarak görecekti olsa Mumei'nin sevinçten havalara uçacağını biliyordu, ama Japonya'da canlı bir yaban hayvanı görülmeyeli epey olmuştu. (Tawada, 2020: 25)

Tawada, tüm yaşam formlarının eşitliğine ve korunmasına dikkat çekmektedir. Yoşiro'nun, kendi yaptığı kartpostalları satan kadınının mağazasında yetiştirdiği yabancı otlar dikkatini çekmiştir. Kadına neden yabancı ot yetiştirdiğini sorduğunda "yabancı otların soyunun tükenmekte olduğu, onları çoğaltmak gerektiği yanıtını almıştı." (Tawada, 2020: 53) Derin ekolojinin temelini oluşturan felsefeye göre kendi içsel değerlerine sahip yabancı otlar veya hayvanların evrenselleşmesine izin verilmeli ve korunmaları için mücadele edilmelidir.

SONUÇ

Tokyo'nun Son Çocukları'nda nükleer felaketten sonra tüm dünyadan izole olan Japonya'da insan ve insan dışı tüm varlıklar bir distopyanın içindedir. İnsanların doğal yaşama süreçleri tersine çevrilmiş, ekolojik kriz karşısında hiçbir şekilde mücadele edemeyecek zayıf ve sağlıksız insanlara dönüşmüşlerdir. Ekoeleştirel yaklaşımla incelendiğimiz metinde insan dışı varlıkların yaşadığı sorunlara da çok kez değinilmiştir. Arne Naess'in "derin ekoloji" felsefesi perspektifinden bakıldığında romanın insan merkezliliğinden uzak olduğu, insan dışı varlıklara eşit değerde yaklaştığı ve tüm varlıkların yaşam ağının bir parçası olarak değerlendirildiği tespit edilmiştir.

Tawada, *Tokyo'nun Son Çocukları*'nda her ne kadar Japonya'nın tarihsel ve güncel olaylarından yola çıkıp Japonya'yı anlatsa da günümüz gerçek sorunlarını ifşa etmek için yarattığı ekolojik distopya ulusal sınırları aşarak okura dünyanın daha kapsamlı bir gözlemini sunar. Romanda konu edilen nükleer afetler, ekolojik kriz, biyolojik çeşitliliğin azalması, salgın hastalıklar, gıda kıtlığı gibi sorunlar evrensel boyutta değerlendirilmesi gereken tüm dünyayı ilgilendiren sorunlardır. Tawada kapalı ülke politikasının dışına çıkarak çocukların geleceği için tüm dünya ile bir olmak gerektiğini romanda şu sözlerle ifade eder: "Yuvarlak yer kürenin kıvrımlı hatları boyunca düşünmek gerekiyordu artık geleceği." (Tawada, 2020:117)

KAYNAKÇA

- De Pieri, V. (2016). "Dystopia as a narrative keyword: Tawada Yōko's responses to Japanese 3/11" , *Loxias*, 54, 1-14.
- Dindar, G. (2012). "Derin Ekoloji Hareketi: Bir Garip Şair Orhan Veli", *Ekoeleştiri Çevre ve Edebiyat*, (Ed: S. Oppermann), Phoenix Yayınevi, Ankara.

- DiNitto, R. (2021). "Atomic Metaphors, Victims, and the Contestations of Nuclear Discourse", *Religions*, 12/962, 1-11
- Ergin, M. ve Dolcerocca, Ö. N. (2016). "Edebiyata Ekoeleştirel Yaklaşımlar: Ekoeleştiri ve Elif Sofya", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 36, 297-314.
- Göktürk, A. (2020). *Ada İngiliz Yazınında Ada Kavramı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Hideo, L. (2019). "Kiken no jidai to "Kotoba no Byō" Tawada Yōko, *Bairingarū Ekisaitomento*, Iwanami Shoten, Tokyo.
- Ken, T. (1993). "Japan's Matrix of Nature, Culture, and Technology", *Japanese business: cultural perspectives*, (Ed: Marks, N. E. VE Roach S.), State University of New York Press, Albany.
- Kıraathane İstanbul Edebiyatevi (2020). "Kıraathane Kitap Şenliği: Sınırları Aşmak – Yoko Tawada" , <https://www.youtube.com/watch?v=LrMBkyrJ38A>
- Kodansha Book Club. (2014). Yagate "kibō" wa modoru tabitatsu "Kentōshi" tachi, Tawada Yōko, Robert Campbell Taidan (11.2014) <http://kodanshabunko.com/kentoushi/>
- Masahiro, K. (2019). "Ikari wo kanō ni suru tame ni Kimura Yūsuke Isa no Hanranron" , *Japanese-language Literature Studies*, 8, 191-210.
- Maurer, K. (2016). "Translating Catastrophes: Yoko Tawada's Poetic Responses to the 2011 Tōhoku Earthquake, the Tsunami, and Fukushima", *New German Critique*, 43, 171-194.
- McKibben, B. (2015). *Doğanın Sonu*, (Çev: B. Göl ve H. İ. Mavituna), Everest, İstanbul.
- Naess, A. (2005). "The deep ecology movement: Some philosophical aspects", *Selected Works of Arne Naess*, (Ed: A. Drengson ve H. Glasser), Springer, Hollanda.
- Oppermann, S. (2012). "Ekoeleştiri: Çevre ve Edebiyat Çalışmalarının Dünü ve Bugünü", *Ekoeleştiri Çevre ve Edebiyat*, (Ed: S. Oppermann), Phoenix Yayınevi, Ankara.
- Saitō, M. (2018). *Nihon no Dōjidai Shōsetsu*, 1. Baskı, Iwanami Shoten, Tokyo.
- Schaefer, D. ve Domroes, M. (2009). "Recent climate change in Japan? Spatial and temporal characteristics of trends of temperature", *Climate of the Past Discussions*, 5/1, 13-19.
- Takei, S. (2019). *An Ecocritical Analysis of Modern Japanese Literary History: Becomings of Self, Nature and Literature at the Beginning of the Twentieth Century*, Uppsala Üniversitesi
- Taniguchi, S. (2015). "Tawada Yōko no Bungaku ni Okeru Kyōkai: 'Yūhi no Noboru toki: STILL FUKUSHIMA' wo chūshin ni", *Center for Comparative Japanese Studies Annul Bulletin, Ochanomizu Universty*, 11, 55-64.
- Tawada, Y. (2020). *Tokyo'nun Son Çocukları*, (Çev: H. C. Erkin), Siren Yayınları, İstanbul.
- Um, I. (2017). "Higashi Ajia ni Okeru Sainan Bungaku Kenkyū no Tenbō Higashiajia no Sainan ni Taisuru Bungaku-tekina Taiō to Sainan Joji no Keifu Kenkyū wo Chūshin ni" , *The Journal of Japanese-Language Literature Studies*, 1/5, 217-224.
- Umesao, T., Kindaichi, H. Sakakura, A. ve Hinohara, S. (1995). *Nihongo Daijiten*, Kodansha, Tokyo.
- Yoda, T. (2006). *Japan After Japan: Social and Cultural Life from the Recessionary 1990s to the Present*, Duke University Press, Durham.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedirler (The authors of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).